

Παλαιότερες μορφές ζωής

ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- ❖ Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι το λογοτεχνικό κείμενο δεν είναι απλώς φορέας αισθητικών αξιών, αλλά ότι αποτελεί ταυτόχρονα και ντοκουμέντο ανθρωπολογικής ή εθνογραφικής σημασίας, μέσα στο οποίο αποτυπώνονται τα ιστορικά χαρακτηριστικά του τόπου και του χρόνου που το δημιούργησαν.
- ❖ Να κατανοήσουν την ελληνική πολιτισμική ταυτότητα, όπως διαμορφώθηκε από μια σειρά στάσεων, πρακτικών και τρόπων ζωής του παρελθόντος.
- ❖ Να πληροφορηθούν για μορφές ζωής του ελληνικού παρελθόντος, που έχουν χαθεί ανεπιστρεπτί, αλλά και να συνειδητοποιήσουν την επιβίωση κάποιων εκδηλώσεων του παρελθόντος αυτού στο σύγχρονο κόσμο.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

A. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ο καθηγητής, εκτός από την ανάγνωση και μελέτη μεμονωμένων κειμένων της θεματικής ενότητας, μπορεί να προχωρήσει και σε εναλλακτικούς τρόπους διδασκαλίας που να γεφυρώνουν το σήμερα με το χθες. Η πρόσκληση στην τάξη, για παράδειγμα, ενός ηλικιωμένου, ο οποίος θα μιλήσει για τη δική του παιδική και σχολική ζωή μπορεί να αποτελέσει την καλύτερη αφετηρία ή τον καλύτερο επίλογο για να διδαχτούν τα κείμενα του Ν. Καζαντζάκη και της Ευγ. Φακίνου. Εξίσου θετικά μπορεί να λειτουργήσει και η αξιοποίηση του συνοδευτικού εικαστικού υλικού ή η παρουσίαση φωτογραφιών που απεικονίζουν μορφές παλαιότερης ζωής της περιοχής στην οποία ζουν οι μαθητές.

B. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τα παράλληλα κείμενα που συστήνονται εδώ στοχεύουν να φωτίσουν, από παρόμοια ή διαφορετική σκοπιά, σκηνές, περιστατικά και χαρακτήρες που περιγράφονται στα ανθολογημένα κείμενα, και, βέβαια, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το διδάσκοντα για να επισημάνουν οι μαθητές είτε τις ομοιότητες και τις αναλογίες με το ανθολογημένο κείμενο είτε τις διαφορές. Έτσι, για παράδειγμα, μέσα από το απόσπασμα του Δ. Γκιώνη καταγράφεται μια ακόμα σχολική εμπειρία ενός παιδιού σε παλαιότερες εποχές, που συγκλίνει πολύ με την εμπειρία που καταγράφεται στο κείμενο του Ν. Καζαντζάκη.

Γ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗ

Ο καθηγητής μπορεί να αναθέσει στους μαθητές ευρύτερες ατομικές ή ομαδικές εργασίες που να αφορούν τη συλλογή και έκθεση παλαιών φωτογραφιών ή έντυπου υλικού (προκηρύξεις, μονόφυλλα, εφημερίδες κ.ά.) από τη ζωή των κατοίκων της περιοχής σε περασμένες εποχές, ή τη συγκέντρωση συνεντεύξεων με ηλικιωμένα άτομα που να αφηγούνται τα παιδικά τους βιώματα. Παράλληλα, η επίσκεψη σε ένα λαογραφικό μουσείο, όπου διατηρούνται πολλά στοιχεία από την καθημερινή ζωή και την επαγγελματική δραστηριότητα των ανθρώπων του παρελθόντος, θα ζωντάνευε το λογοτεχνικό κείμενο και θα εμπέδωνε στη συνείδηση του μαθητή τις περιγραφόμενες σ' αυτό σκηνές.

Κώστας Κρυστάλλης

Ηλιοβασίλεμα

Πηγή

Λίνου Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 6, Δωδώνη, Αθήνα 1977², σ. 40-41.

Στόχοι

- ❖ Να γνωρίσουν οι μαθητές έναν εκπρόσωπο της παραδοσιακής ποίησης με έντονες επιρροές από το δημοτικό τραγούδι.
- ❖ Να πληροφορηθούν με αφορμή το ποίημα για μια παλαιά μορφή ζωής, που συνδεόταν με τις αγροτικές ασχολίες.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Η φύση –βουνά, πεδιάδες, θάλασσα– την ώρα του καλοκαιρινού δειλινού.
- ❖ Ο γυρισμός των ζευγολατών στα σπίτια τους με το ηλιοβασίλεμα. Μόχθος και ικανοποίηση.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Το πεζογραφικό και το ποιητικό έργο του Κ. Κρυστάλλη εντάσσεται στην ειδυλλιακή ηθογραφία που εξιδανικεύει τη ζωή του χωριού, απαλύνοντας εντελώς τα όποια αρνητικά στοιχεία. Το ανθολογημένο ποίημα αποτελεί έκφραση λατρείας του ποιητή για την αγροτική ζωή, λατρεία ωστόσο η οποία δικαιολογείται από τα τραυματικά βιώματα του Κ. Κρυστάλλη. Είναι καλό, λοιπόν, η προσέγγιση να αρχίσει από τα βιογραφικά στοιχεία του ποιητή, ο οποίος, μαθητής ακόμα στο Γυμνάσιο, αναγκάστηκε να φύγει από τα τουρκοκρατούμενα Γιάννενα, εξαιτίας ενός πατριωτικού ποιήματος που δημοσίευσε το 1887. Ήρθε στην Αθήνα όπου έζησε δυστυχισμένη ζωή, όλο στερήσεις, μέχρι τον πρόωρο θάνατό του (αρρώστησε από φυματίωση). Την αγάπη του για την αγνή και όμορφη ζωή της υπαίθρου που στερήθηκε την έκανε ποίημα και τραγούδι, γεγονός που ερμηνεύει τις εμμονές του στις ίδιες πάντα σκηνές του αγροτικού κόσμου, του βουνού και της στάνης, της στρούγκακας και της φλογέρας, όπως σημειώνει ο Μιχάλης Μερακλής (βλ. Βιβλιογραφία).

Από όλες τις ώρες της ημέρας ο ποιητής επιλέγει να περιγράψει και να υμνήσει την ώρα που βασιλεύει ο ήλιος και όλα στη φύση γαληνεύουν μέσα στα χρώματα, τους ήχους και τα αρώματα του δειλινού. Είναι η στιγμή που ο αγρότης σταματά τη δουλειά, επιστρέφει στο σπίτι για να ξεκουραστεί, να δει τα αγαπημένα του πρόσωπα, να διασκεδάσει με τις απλές χαρές της ζωής. Επιστρέφουν και οι κοπέλες από τις σπιτικές δουλειές και όλοι μαζί χαιρετούν την όμορφη φύση.

Στο ποίημα τονίζεται ο μόχθος αλλά και το συναίσθημα της ψυχικής ικανοποίησης και πληρότητας των αγροτών, οι οποίοι γυρνούν στη θαλπωρή του σπιτιού και της οικογένειας ύστερα από μια μέρα δουλειάς στην πανέμορφη φύση. Τα καματερά (βόδια που σέρνουν το αλέτρι), η φύση ολόκληρη με τα νερά, τα δέντρα και τα βουνά της, είναι συμπαραστάτες στη δύσκολη ζωή, αλλά και εικόνα ομορφιάς και πηγή χαράς για τους αγρότες. Ο τελευταίος στίχος του αποσπάσματος «γεια και χαρά στον κόσμο μας, στον όμορφό μας κόσμο!» συνοψί-

ζει τη λατρεία του ποιητή προς τη φύση και την απλή ζωή. Αυτή η ιδεαλιστική θεώρηση του κόσμου μπορεί να συγκριθεί με την αντίστοιχη του Διον. Σολωμού, όπως εκφράστηκε στον *Πόρφυρα*: «Νιος κόσμος όμορφος παντού χαράς και καλοσύνης» και στο επίγραμμα «Εις Φραγκίσκα Φραιζερ»: «Όμορφος κόσμος ηθικός, αγγελικά πλασμένος».

Ενδεικτικό κριτήριο αξιολόγησης

1. Για ποιο λόγο κατά τη γνώμη σας ο ποιητής από όλες τις άλλες ώρες της ημέρας προτιμά να περιγράψει το ηλιοβασίλεμα;
2. Να βρείτε στην πρώτη στροφική ενότητα δύο μεταφορές και δύο προσωποποιήσεις και να τις αναλύσετε.
3. Ποια είναι η διάθεση των ζευγολατών και των γυναικών την ώρα του δειλινού και με ποιες εκφράσεις την προβάλλει ο ποιητής;
4. Μελετήστε το παρακάτω ποίημα του Νίκου Χαντζάρα. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε στο περιεχόμενο και τη μορφή του από το ποίημα του Κ. Κρυστάλλη;

ΗΛΙΟΒΑΣΙΛΕΜΑ

*Ηλιοβασίλεμα. Σαλεύουν
αύρες τα λούλουδα απαλά.
Σε διάφανο ουρανό τ' αστέρι
το βραδινό φωτάει δειλιά.*

*Αριά βελάσματα, κουδούνια,
σφυρίγματα στη σιγαλιά.
Γυρνούν στη στάνη τα κοπάδια,
ζυγά φωλιάζουν τα πουλιά.*

*Από τον κάμπο στο χωριό του
αντρόγεγο όμορφο γυρνά.
Διαβαίνει ομπρός το παλικάρι
και το κατόπι η νια περνά.*

*Εκείος με το τσαπί στον ώμο,
αλυγαριά χλωρή στ' αυτί
κι έχει γλυκά στης νιας τον κόρφο
το βρέφος αλησμονηθεί.*

*Η ελληνική ποίηση, τόμ. 2, επιμέλεια Μ.Γ. Μερακλής,
Σοκόλης, Αθήνα 1989³, σ. 486-487*

Παράλληλο κείμενο

Γ. Δροσίνης, ΤΟ ΦΤΑΣΙΜΟ (απόσπασμα)

*Θα βραδιάζει η μέρα, όταν θα φτάνομε
στου χωριού τα αποσκιωμένα αλώνια.
Θα φανούν λευκά τα χωριατόσπιτα
πίσω από των πεύκων τα ακροκλώνια.*

*Μακριά θ' ακούονται αρνιών βελάσματα.
βραδινή καμπάνα θα σημαίνει.
Στη βρυσούλα βόδια θα ποτίζονται.
Θα καπνίζουν φούρνοι φλογισμένοι.*

*Θα βαθιανασαίνομε στο διάβα μας
μυρωδιά από στάχια θερισμένα
θα μας ευχηθούν το «καλώς ήρθατε»
χέρια από τον κάματο αργασμένα.*

*Λίνου Πολίτη, Ποιητική Ανθολογία,
τόμ. 6, Δωδώνη, Αθήνα 1977², σ. 27*

Βιβλιογραφία

Αποστολάκης Γ., *Ο Κρυστάλλης και το δημοτικό τραγούδι*, 1937.
Διαβάζω, τχ. 326 (5.1.1994: Αφιέρωμα στον Κ. Κρυστάλλη).

Κ. Κρυστάλλης – Χ. Χριστοβασίλης, επιμέλεια Βρανούσης Λ.Ι., Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 19, Αετός, Αθήνα χ.χ., σ. ζ'-κε'.

Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία-Γραμματολογία, τόμ. 2, επιμέλεια Μερακλής Μιχάλης, Σοκόλης, Αθήνα 1989, σ. 278-291.

Νίκος Καζαντζάκης

Η Νέα Παιδαγωγική

Πηγή

Νίκος Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη, Αθήνα 2005¹⁶, σ. 53-54 και 58-59.

Στόχος

Να γνωρίσουν οι μαθητές μορφές της παλαιότερης σχολικής ζωής, που έχουν περάσει ανεπιστρεπτί.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Παιδαγωγικές μέθοδοι: η συμβολή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και στη διάπλαση της προσωπικότητας των μαθητών.
- ❖ Η εμπειρία της πρώτης μέρας στο σχολείο και η εγγραφή της στη συνείδηση των μαθητών.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Το απόσπασμα από την *Αναφορά στον Γκρέκο*, ενταγμένο στη θεματική ενότητα «Παλαιότερες μορφές ζωής», εμπεριέχει βιώματα οικεία στους μαθητές από την ατομική τους εμπειρία (αγωνία της πρώτης μέρας, φόβος του άγνωστου σχολείου), αλλά και αντιλήψεις και πρακτικές που ανήκουν οριστικά στο παρελθόν. Αυτό το βιωματικό υλικό μπορεί να αποτελέσει την αφόρμηση της διδακτικής προσέγγισης, η οποία στη συνέχεια θα επικεντρωθεί στα ανάμεικτα συναισθήματα του νεαρού Ν. Καζαντζάκη, τη μέρα που πρόκειται να πάει για πρώτη φορά στο σχολείο: από τη μια νιώθει χαρούμενος και ανυπόμονος να ζήσει την καινούρια εμπειρία, από την άλλη όμως νιώθει φόβο για τον άγνωστο κόσμο του σχολείου. Η παρουσία του πατέρα τού δίνει την αίσθηση της στήριξης και της προστασίας.

Ωστόσο, τόσο η αντίληψη και η νοοτροπία του πατέρα για την απόλυτη δικαιοδοσία του δασκάλου απέναντι στο μαθητή-παιδί, όσο και η παιδαγωγική μέθοδος που εφαρμόζει ο δάσκαλος είναι εντελώς παρωχημένες αντιλήψεις και πρακτικές σήμερα. Για μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, κυρίως για τις μεγαλύτερες ηλικίες, αυτές οι αντιλήψεις και οι πρακτικές είναι κομμάτι της παιδικής τους ζωής. Συνεπώς, το κείμενο μπορεί να αποτελέσει αφορμή για συζητήσεις όσον αφορά τις σχέσεις μαθητή-δασκάλου, αλλά και παιδιού-γονέα. Αξίζει να προσεχτεί η εικόνα του δασκάλου-διαβόλου που σχηματίζει ο μικρός μαθητής την πρώτη φορά που τον γνωρίζει, και κυρίως η βαναυσότητα με την

οποία φέρεται στους μαθητές του ο δάσκαλος της τετάρτης τάξης. Οι μαθητές μπορούν να σχολιάσουν την περιέργη αντίληψη της «Νέας Παιδαγωγικής» που πρέσβευε ο δάσκαλος, η οποία περιοριζόταν μόνο στο διδακτικό μέρος και δε λάμβανε διόλου υπόψη τον ψυχισμό των μαθητών.

Ως προς τη μορφή, τέλος, του αποσπάσματος, μπορεί να επισημανθεί ο ειρωνικός τόνος του αφηγητή όταν αναφέρεται στη «Νέα Παιδαγωγική», την οποία προφανώς θεωρεί απαρχαιωμένη, και το λεπτό χιούμορ που διαφαίνεται στο σημείο που το μικρό αγόρι ταυτίζει την «Παιδαγωγική» με γυναίκα.

Παράλληλα κείμενα

Τα κεφάλαια Στ' («Τα πρώτα μου σχολεία»), Ζ' («Στο αληθινό σχολείο») και Η' («Στο Ελληνικό και στο Γυμνάσιο») από το αυτοβιογραφικό έργο του Γρηγορίου Ξενόπουλου *Η ζωή μου σαν μυθιστόρημα. Αυτοβιογραφία, Άπαντα*, τόμ. 1, Μπίρης, Αθήνα 1958, σ. 96-125.

Δημήτρης Γκιώνης, *Τώρα θα δεις...*, Καστανιώτης, Αθήνα 1994, σ. 48-57. Παρατίθεται εδώ ένα απόσπασμα (σ. 50-51), όπου η παιδαγωγική μέθοδος που εφαρμόζεται είναι ανάλογη με αυτή που περιγράφεται από το Ν. Καζαντζάκη:

Το σχολείο μόνιμος βραχνάς αλλά και καταφύγιο. Γιατί όταν δεν είχε σχολείο, είχε δουλειά στο μαγαζί, θελήματα στο σπίτι. Μόνο που στο σχολείο έπρεπε να είσαι πάντα διαβασμένος και προσεχτικός, γιατί διαφορετικά έπεφτε ραβδί.

Αυτά τα αναθεματισμένα μέρη του λόγου.

– Πόσα είναι, Κούκο; ρώτησε την ημέρα εκείνη ο Τζαναβάρας και ήμουν βέβαιος ότι ευχόταν να μην τα ξέρω για να με λιανίσει.

– Δέκα.

– Για πες τα...

– Άρθρο, όνομα ουσιαστικό, επίθετο, αντωνυμία, ρήμα, πρόθεση...

– Αυτά είναι έξι, δεν είναι δέκα. Τι τα 'κανες τ' άλλα;

Φτου κι απ' την αρχή:

– Άρθρο, όνομα ουσιαστικό, επίθετο, αντωνυμία, ρήμα...

– Τώρα τα 'βγαλες πέντε! Είσαι με τα καλά σου;

–

– Όρθιος, εκεί με τους άλλους!

Ευτυχώς που υπήρχε παρέα, η οποία έφτασε στο τέλος να είναι αριθμητικά μεγαλύτερη από τα μέρη του λόγου.

– Γιατί δε διαβάσατε, ρε; τσίριξε.

Τσιμουδιά.

Από ένα αστραφετό χαστούκι στον καθένα. Και καθώς το δεχτήκαμε όλοι περίπου ατάραχοι, μας περνάει και δεύτερο χέρι από το άλλο μάγουλο. Και κάποια στιγμή βγάζει αφηνιασμένους τη λουρίδα και μας λιανίζει τα πόδια.

– Αύριο να μου το 'χετε γράψει είκοσι φορές στο τετράδιο και να το ξέρετε φαρσί!

Διαθεματική εργασία

Αναθέστε στους μαθητές να γράψουν ένα θεατρικό μονόπρακτο με θέμα παρμένο από το απόσπασμα και να το παρουσιάσουν σε σχολική γιορτή.

Βιβλιογραφία

Για το Ν. Καζαντζάκη βλ. τις μελέτες του Αλέξη Ζήρα, «Ο δυϊσμός του Ν. Καζαντζάκη», *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 4, Σοκόλης, Αθήνα 1992, σ. 140-158, του Βρασίδα

Καραλή, *Ο Νίκος Καζαντζάκης και το παλίμψηστο της ιστορίας*, Κανάκης, Αθήνα 1994, καθώς και τα αφιερώματα των περιοδικών *Νέα Εστία*, τόμ. 102, τχ. 1211 (Χριστούγεννα 1977) και τόμ. 142, τχ. 1688 (1.11.1997), *Διαβάζω*, τχ. 190 (27.4.1988) και τχ. 377 (Σεπτέμβριος 1997) και *Η λέξη*, τχ. 139 (Μάιος-Ιούνιος 1997).

Το διήγημα της Κατίνας Παπά «Η εκδρομή του Δημητρού» περιλαμβάνεται στη συλλογή διηγημάτων *Στη συκαριά από κάτω*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 186-196.

Για ζητήματα της παιδαγωγικής επιστήμης βλ. τις μελέτες των Δημητρίου Χατζηδήμου, *Εισαγωγή στην παιδαγωγική. Θέσεις, αντιθέσεις και προβληματισμοί*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2000², και Ιωάννη Ε. Πυργιωτάκη, *Εισαγωγή στην παιδαγωγική επιστήμη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000².

Νίκος Θέμελης

Η αφήγηση του αρχιμάστορα

Πηγή

Νίκος Θέμελης, *Η αναζήτηση*, Κέδρος, Αθήνα 1998¹², σ. 49-56.

Στόχος

Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι το κείμενο, εκτός του ότι είναι φορέας αισθητικής αξίας, αποτελεί και ντοκουμέντο ανθρωπολογικής σημασίας, στο οποίο καταγράφονται και διαφυλάσσονται βιώματα και εμπειρίες που τείνουν να εκλείψουν από τη σύγχρονη ζωή.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Το επάγγελμα του χτίστη στα τέλη του 19ου αιώνα: νοοτροπίες, συνήθειες, συνθήκες εργασίας.
- ❖ Η ανθηρή και ευημερούσα κοινωνία της Μυτιλήνης πριν από τη Μικρασιατική καταστροφή.
- ❖ Οι αλλαγές στον τρόπο ζωής και τις αντιλήψεις με το πέρασμα στη βιομηχανική εποχή.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Η προσέγγιση μπορεί να ξεκινήσει με μια μικρή αναφορά στις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής στην οποία εντάσσεται το απόσπασμα, δηλαδή γύρω στα 1880. Η περιοχή της Μυτιλήνης (όπως και των απέναντι ακτών της Μικράς Ασίας) είναι ένας αναπτυσσόμενος τόπος, στον οποίο συμβιώνουν ειρηνικά άνθρωποι διαφορετικών εθνοτήτων. Η οικονομική ευμάρεια, αποτέλεσμα των εμπορικών και ναυτιλιακών δραστηριοτήτων του ελληνικού κυρίως στοιχείου, επιτρέπει την ανέγερση πολυτελών κατοικιών, τις οποίες αναλαμβάνουν να χτίσουν τεχνίτες από κάθε γωνιά της Ελλάδας.

Οι μαθητές μπορούν να σχολιάσουν τη μαστορική τέχνη των Ηπειρωτών χτιστάδων που δούλευαν την πέτρα με την αγάπη και την αφοσίωση του καλλιτέχνη. Η αφήγηση του αρχιμάστορα αποκαλύπτει τους όρους ζωής και εργασίας των χτιστών, αλλά και τις

δραστηριότητες, τις αντιλήψεις και τις συνήθειες των κατοίκων της Μυτιλήνης. Μπορούν να εντοπίσουν παραδοσιακά γνωρίσματα από τη ζωή και τις αντιλήψεις (αποκατάσταση των κοριτσιών, προίκα, ανάπτυξη της αστικής τάξης, ανδροκρατούμενη κοινωνία, το καφενείο και η αγορά), αλλά και να επισημάνουν τις διαφαινόμενες αλλαγές στη δομή και τη νοοτροπία της κοινωνίας, αποτέλεσμα της ιδεολογικής σύγκρουσης αστικής και εργατικής τάξης.

Το κείμενο αναφέρεται σε ένα παραδοσιακό επάγγελμα που έχει πλέον εξαφανιστεί, και σε αυτήν τη βάση μπορεί να συνεξεταστεί με το διήγημα της Ειρήνης Μάρρα «Τα κόκκινα λουστρίνια», όπου συναντιέται το επίσης παραδοσιακό επάγγελμα του τεχνίτη τσαγκάρη.

Ως προς την τεχνική της αφήγησης, τέλος, μπορεί να γίνει αναφορά στην πρωτοπρόσωπη αφήγηση που επιδιώκει να παρουσιάσει τα γεγονότα ως βιωμένη εμπειρία του αφηγητή.

Παράλληλα κείμενα

Μπορεί να δοθεί κάποιο απόσπασμα από το πρώτο μέρος του μυθιστορήματος του Ασημάκη Πανσέληνου *Τότε που ζούσαμε* (Κέδρος, Αθήνα 1984), στο οποίο περιγράφεται η ζωή στη Μυτιλήνη στις αρχές του 20ού αιώνα.

Συμπληρωματικές ερωτήσεις

1. Οι μαθητές είναι δυνατό να επιχειρήσουν διαπολιτισμική «ανάγνωση» του αποσπάσματος, εντοπίζοντας ποιες φυλετικές και πολιτισμικές ομάδες ανθρώπων ζουν στη Μυτιλήνη την εποχή αυτή και τι είδους σχέσεις επικρατούν μεταξύ τους.
2. Να βρουν στο κείμενο τα σημεία στα οποία φαίνεται η αλλαγή στη νοοτροπία και τις ιδέες που έφερε η εκβιομηχάνιση της παραγωγής με την εφεύρεση της ατμομηχανής.

Διαθεματική εργασία

Με τη βοήθεια του καθηγητή της Φυσικής συγκεντρώστε πληροφορίες για την ατμομηχανή και γράψτε ένα κείμενο για τη σημασία που είχε η εφεύρεσή της στην παραγωγή και στις συγκοινωνίες.

Βιβλιογραφία

- Κωνσταντινόπουλος Χρήστος, *Οι παραδοσιακοί χτίστες της Πελοποννήσου. Ιστορική και λαογραφική μελέτη*, Μέλισσα, Αθήνα 1983.
- Μάργαρας Βασίλης Κ., *Ηπειρωτικά παραδοσιακά σπίτια*, Επίκτητος, Γιάννενα 1988.
- Φιλippίδης Δημήτρης, *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*, τόμ. 1-8 (τόμ. 6: Θεσσαλία-Ήπειρος), Μέλισσα, Αθήνα 1983-1991.

Ευγενία Φακίνου

Η ζωή στη Σύμη

Πηγή

Ευγενία Φακίνου, *Αστραδενή*, Κέδρος, Αθήνα 1995¹⁹, σ. 71-73.

Στόχος

Να γνωρίσουν οι μαθητές μορφές ζωής που σήμερα πλέον έχουν εξαφανιστεί ή επιβιώνουν σε πολύ λίγες μόνο και σχετικά απομονωμένες περιοχές.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Ανάγκες που γεννιούνται σε αιγαιοπελαγίτικα νησιά (λειψυδρία κ.ά.).
- ❖ Νησιώτικη αρχιτεκτονική προσαρμοσμένη στις οικογενειακές ανάγκες.
- ❖ Ομαδική ζωή και συνεργατικές ανθρώπινες σχέσεις.
- ❖ Παιδικά παιχνίδια και ελεύθερος χρόνος σε μια παραδοσιακή κοινωνία.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Στο μυθιστόρημα της Ευγενίας Φακίνου *Αστραδενή* οι αφηγήσεις της ηρώιδας κινούνται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο αφορά τις εμπειρίες που βιώνει η μικρή Αστραδενή με τον ερχομό της στην πρωτεύουσα, όπου η ζωή διαφέρει ριζικά σε σύγκριση με τα βιώματα που έχει από τη μικρή κοινωνία της Σύμης. Στην Αθήνα γνωρίζει για πρώτη φορά τους φωταγωγούς στις πολυκατοικίες, τα σούπερ μάρκετ, το ασανσέρ, το πόσο περιορισμένα παίζουν τα παιδιά κ.ά. Παράλληλα όμως εμφανίζεται, ως συνέχεια του πρώτου, ένα δεύτερο επίπεδο που αφορά την παρουσίαση της ζωής στη Σύμη. Η Αστραδενή καθετί που γνωρίζει στην Αθήνα και της φαίνεται διαφορετικό, το βρίσκει αρνητικό συγκρίνοντάς το με κάτι αντίστοιχο, συνήθως θετικό, από τη ζωή και τις συνήθειές της στη Σύμη. Έτσι, με τη βοήθεια αυτής της τεχνικής το μυθιστόρημα είναι γεμάτο από νοσταλγικές εικόνες της παραδοσιακής ζωής στη Σύμη. Μια τέτοια περίπτωση έχουμε και στο απόσπασμα που ανθολογείται. Η μικρή Αστραδενή, κλεισμένη στην πολυκατοικία, στενοχωριέται επειδή είναι αναγκασμένη να κάθεται σε έναν καναπέ και δεν έχει άλλα συνομήλικα παιδιά να παίξει. Ο νους της επιστρέφει στη ζωή της στο νησί και στα παιχνίδια που έπαιζε με τις φίλες της. Τα παιχνίδια αυτά προσαρμόζονταν και εξαρτιόνταν από τις καιρικές συνθήκες. Εάν ο καιρός ήταν καλός, τα παιδιά έπαιζαν στην αυλή, εάν όχι, συγκεντρώνονταν μέσα στο σπίτι, στο μεγάλο δωμάτιο της κουζίνας.

Αυτή η νοσταλγική αναπόληση της Αστραδενής, που ξεκινά με αφορμή τα παιχνίδια με τις φίλες της, επεκτείνεται και αγκαλιάζει σκηνές από την καθημερινότητα των κατοίκων της Σύμης, όπου κυριαρχεί η ομαδικότητα: γυναίκες που κάνουν από κοινού τις δουλειές και αλληλοβοηθιούνται, παιδιά που παίζουν ομαδικά παιχνίδια. Η νοσταλγική ανάμνηση της Αστραδενής την οδηγεί συνειρμικά και σε μια περιγραφή του εσωτερικού ενός συμμακού σπιτιού, και ιδίως του δωματίου της κουζίνας, όπου κυριαρχεί η λειτουργική αξιοποίηση του χώρου και διεξάγονται οι περισσότερες δραστηριότητες μικρών και μεγάλων: ύπνος, εργασία, παιχνίδι κ.ά. Ακροτελείτιο σημείο της αναπόλησης της Αστραδενής είναι

οι στέρνες που αναγκάζονται να διατηρούν οι νησιώτες, προκειμένου να συγκεντρώνουν νερό, για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της λειψυδρίας, πρόβλημα άγνωστο στους κατοίκους της πρωτεύουσας.

Παράλληλο κείμενο

Ίταλο Καλβίνο, *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη*, μτφρ. Έφη Καλλιφατίδη, Καστανιώτης, Αθήνα 1989.

Διαθεματικές εργασίες

1. Αναθέστε σε ομάδες μαθητών να πάρουν «συνεντεύξεις» από γνωστούς τους ηλικιωμένους σχετικά με το πώς περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους στον τόπο όπου έμεναν, όταν ήταν παιδιά. Να καταγράψουν αυτές τις μαρτυρίες και να τις παρουσιάσουν στην τάξη. Στη συνέχεια, να επιχειρήσουν να τις συγκρίνουν με τον τρόπο που οι ίδιοι οι μαθητές περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους.
2. Με αφορμή το ασυνήθιστο όνομα της ηρωίδας (Αστραδενή) αλλά και το όνομα της φίλης της Αλεμίνα, που συνηθίζονται όμως στα Δωδεκάνησα, μπορεί να ανατεθεί σε ομάδες μαθητών να αναζητήσουν άλλα ασυνήθιστα ονόματα από διάφορες περιοχές της Ελλάδας.

Βιβλιογραφία

Δημητρακόπουλος Φώτης, «Η πεζογραφία της Ευγενίας Φακίνου», περ. *Ακτή*, έτος Γ', τχ. 11 (Λευκωσία, Καλοκαίρι 1992), σ. 363-368.

Παρουσίαση της Φακίνου και της εργογραφίας της στην ιστοσελίδα:

<http://www.haef.gr/chilias/greek/lit/fakinou/fakinoufr.html>

Ντίνος Δημόπουλος

Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό

Πηγή

Ντίνος Δημόπουλος, *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού*, Καστανιώτης, Αθήνα 2003¹⁶, σ. 59-66.

Στόχοι

- ❖ Να γνωρίσουν οι μαθητές μορφές ζωής του παρελθόντος, οι οποίες επιβιώνουν μέχρι τις μέρες μας μέσα από τη νοοτροπία, τις αναμνήσεις και τον τρόπο σκέψης των μεγαλύτερων.
- ❖ Να πληροφορηθούν για τα ενδιαφέροντα των ανθρώπων κατά το πρόσφατο παρελθόν και για τον τρόπο διασκέδασής τους.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Η «πρώτη φορά»: Πρωτόγνωρες εμπειρίες που σημαδεύουν τη ζωή των παιδιών.
- ❖ Ο μαγικός κόσμος του κινηματογράφου και η σύνδεσή του με τη νεανική ηλικία.

- ❖ Ο κινηματογράφος ως μορφή τέχνης, λαϊκής παιδείας, δυνατότητα επικοινωνίας και τρόπος διασκέδασης.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Το μυθιστόρημα του Ντ. Δημόπουλου μας μεταφέρει χρονικά στη μεσοπολεμική Ελλάδα, ανάμεσα στα 1925-1930, στο μικρό παραθαλάσσιο χωριό Κοχύλι, στον Αμβρακικό κόλπο, κοντά στην Άρτα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα κυριαρχούν η τρυφερότητα και η συγκίνηση, τα αισθήματα αγάπης, ανθρωπιάς και αλληλεγγύης, το έκπληκτο βλέμμα του παιδιού μπροστά στη μαγεία του κινηματογράφου· ένας κόσμος που έρχεται από το παρελθόν και που τον ανασύρει η νοσταλγική ματιά ανθρώπων που τον έζησαν. Μέσα από την αφήγηση και τους διαλόγους μεταφέρονται πάμπολλες αυθεντικές εικόνες της εποχής εκείνης: η μετακίνηση στη μεγάλη πόλη για να δει κάποιος θερινό σινεμά, η συστηματική προετοιμασία για το ταξίδι που καθιστά το γεγονός σημαντικό, το ταξίδι με το παλαιό αυτοκίνητο που αποτελεί απρόσμενη έκπληξη για τους κατοίκους της επαρχίας, ο γραφικός οδηγός Ντούλα-Καρανάσος που εκφράζει το λαϊκό στοιχείο με τα τραγούδια τα οποία λέει, η «καλή» φορεσιά των παιδιών, η «πρωτόγονη» εμπορική δραστηριότητα που αναπτύσσεται με κέντρο το θερινό κινηματογράφο, η κινηματογραφική θεματολογία του βουβού κινηματογράφου της εποχής με τους ήρωες των γουέστερν και τον απαράμιλλο Σαρλό του Τσάρλι Τσάπλιν κ.ά. Ο σκηνοθέτης του κινηματογράφου και συγγραφέας Ντ. Δημόπουλος αυτοβιογραφείται πιθανόν ως ένα βαθμό σ' αυτό το απόσπασμα, θέλοντας να δείξει πώς μαγεύτηκε ο ίδιος από την πρώτη επαφή του με τον κινηματογράφο.

Παράλληλα κείμενα

1. Ισμαήλ Κανταρέ, «Ο παλιός σινεμάς», μτφρ. Πάνος Τσούκας (*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 30.6.1991):

*Παλιέ σινεμά,
σινεμά μπραχτισμένε,*
που από χρόνια δεν προβάλλονται ίδιες ταινίες,
που οι θεατές με τις καρέκλες δε θορυβούνε,
που στα διαλείμματα των παραστάσεων
στραγάλια δεν πουλούνε.
Κηλιδωμέν' η οθόνη,
τα μεγάφωνα βουβά, χαλασμένα,
άδεια, σαν άγραφες γραμμές τα καθίσματα ομπρός μου
σαν ποίημα μακρύ τα θωρώ, μπραχτισμένα
και σκέψεις, καημοί,
φουντώνουν εντός μου.
Των παιδιάστικων χρόνων,
σινεμά του θορύβου,
τόσες χώρες στον κόσμο,
τόσες αίθουσες είδα,*

* μπραχτισμένε: παραμελημένε

μα μ' όση ερχόμουν σε σε περηφάνια, σε καμιά τους δεν πήγα,
 ω μπαράκα* ακριβή μου
 και σπάνια.
 (απόσπασμα, στ. 1-20)

2. Λουκιανός Κηλαηδόνης, «Θερινά σινεμά» (στίχοι τραγουδιού, απόσπασμα, στο CD: *Ο cowboy σε χαμηλή πτήση*, Lyra 2002):

*Είναι κάτι νύχτες με φεγγάρι
 μες τα θερινά τα σιμενά
 νύχτες που περνούν
 που δε θα ξαναρθούν
 μ' αγιόκλημα και γιασεμιά.*

Διαθεματική εργασία

Μια ομάδα μαθητών να βρει πληροφορίες για την ιστορία του σινεμά, από τον ονομαζόμενο βουβό κινηματογράφο μέχρι το βίντεο της εποχής μας· μια άλλη να βρει στοιχεία για το Σαρλό. Οι εργασίες αυτές να παρουσιαστούν στην τάξη.

Βιβλιογραφία

Ο ελληνικός κινηματογράφος 1906-1960, κείμενα και συλλογή φωτογραφικού υλικού Φ. Ηλιάδης, Φαντασία, Αθήνα χ.χ.
 Σολδάτος Γιάννης, *Ένας αιώνας ελληνικός κινηματογράφος*, τόμ. Α'-Β', Κοχλίας, Αθήνα 2001.

* μπαράκα: παράγκα